

Norsk friluftsliv i 2020

Teknologirådet

Et prosjekt om fremtidens bruk av norsk natur til turisme og friluftsliv

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Hvorfor et prosjekt om endringer i bruken av norsk natur?	3
Utvikling av scenarier for fremtidig bruk av norsk natur	4
Scenario 1 – Nasjonale satsinger	7
Scenario 2 – Hver for seg	11
Scenario 3 – Lokale lekegrinder	15

Hvorfor et prosjekt om endringer i bruken av norsk natur?

Bruken av norsk natur er under endring

Natur og friluftsliv er svært viktig for mange nordmenn, mange vil si at naturen er en del av den norske folkesjela. Naturen brukes til trening, rekreasjon og lek, både i hverdagen og i ferier. I 2001 utøvde 90 % av den norske befolkningen en eller annen form for friluftsliv.

Samtidig er mye næringsvirksomhet knyttet til naturen. Drift av ulike typer anlegg (som alpinanlegg), salg av jaktrettigheter, innlosjering av reisende, utleie av utstyr og organisering av ulike typer aktiviteter er eksempler på dette.

De siste årene har vi imidlertid kunnet se at bruken av norsk natur i reise- og friluftslivssammenheng er i endring. Endringene kommer til uttrykk på flere måter:

- Økende kommersialisering av naturbruk: Reiselivsnæringen har på få år vokst kraftig. Den omsetter årlig for ca. 70 milliarder kroner, og er svært viktig for lokal næringsutvikling.
- Utmarksbasert næringsutvikling er i ferd med å vokse frem som et eget fag, men studietilbud på flere av landets universitet og høyskoler.
- Nye grupper tar naturen i bruk på nye måter. Eksempler er kiting, terrengsykling, terrengmotosykler og assistert jakt.
- Vi ser en økende grad av spenningssøken: Mange bruker naturen til å få et "kick", f.eks. i form av klatring, rafting eller jakt.
- Det er til dels stor konflikt mellom ulike brukergrupper og interessenter, f.eks. mellom turistnæringen og naturvernere, og mellom nye og gamle brukergrupper. En rekke innlegg og artikler i ulike aviser og tidsskrift vitner om stort engasjement.

Vi står overfor viktige problemstillinger

Teknologirådet tror bruken av norsk natur vil fortsette å endre seg, og mener den reiser viktige problemstillinger. Kan vi for eksempel satse på utstrakt kommersialisering av norsk natur og samtidig verne om naturen som en stillesone? Er det plass til de mange ulike brukergruppene, eller må bruken av naturen reguleres i større grad enn i dag? Og hvordan skal vi fordele de kommersielle rettighetene til bruk av det fellesgodet naturen er?

Bærekraftig bruk av norsk natur forutsetter kritisk refleksjon over disse og en rekke andre problemstillinger. Formålet med Teknologirådets prosjekt er å bidra til å identifisere og drøfte disse problemstillingene, for å komme med innspill til våre politikere og å bidra til en debatt som peker fremover, ut over Friluftslivets år 2005. Dette gjør vi ved å utvikle et sett scenarier for hvordan friluftslivet i Norge vil kunne arte seg i 2020.

Utvikling av scenarier for fremtidig bruk av norsk natur

For å bidra til å synliggjøre og drøfte de utfordringer som bruken av norsk natur kan reise har Teknologirådet utarbeidet tre scenarier for fremtidig bruk av norsk natur.

Scenariene er utviklet Teknologirådets ekspertgruppe på bakgrunn av en analyse av hvilke endringskrefter som vil kunne gjøre seg gjeldende for bruken av norsk natur. Det finnes en rekke slike krefter, som f.eks. folks generelt bedre økonomi, høyere krav til effektiv bruk av fritid, større etterspørsel etter unike opplevelser og ønsket om kontrollerte adrenalin-kick.

Scenariene som presenteres her er utviklet rundt to drivkrefter som det knytter seg reell usikkerhet til hvordan vil påvirke utviklingen innen naturbruken, samtidig som endringer knyttet til drivkreftene vil kunne få svært stor betydning. De to drivkreftene er:

1. Beslutningsmyndighet: Hvem vil ha myndighet til å fatte beslutninger som regulerer og gir tillatelse til ulike aktiviteter i naturen, og til å bestemme over arealbruken? Vil det være sentrale myndigheter (departement, direktorat) eller vil beslutningene fattes lokalt (i den enkelte kommune)?
2. Hva søker naturbrukerne: Søker de i stor grad tilrettelagte aktiviteter, eller søker de i liten grad tilrettelagte aktiviteter?

Beslutningsmyndigheten – sentral eller lokal?

Vi har i Norge stor frihet til å bruke naturen. Dette betyr imidlertid ikke at naturbruken er uregulert. Gjennom bl.a. plan- og bygningsloven, forurensningsloven og friluftslivloven kan det gis klare føringer for hva ulike arealer og områder kan brukes til, det kan settes begrensninger for ulike former motorisert ferdsel, og ulike aktiviteter kan forbys eller sesongbegrenses f.eks. av hensyn til flora og fauna.

Dersom stadig flere ønsker å bruke naturen på ulike måter, er det grunn til å tro at behovet for regulering av naturbruken vil være stort. Et viktig spørsmål blir da hvem som skal ha denne myndigheten: sentrale eller lokale myndigheter? I dag er ansvaret delt. Sentrale myndigheter setter de overordnede rammene, og har i de fleste kontroversielle saker mulighet til å få det siste ordet gjennom behandling av klager på tidligere vedtak. Samtidig er betydelig myndighet knyttet til arealdisponeringer og regulering av ulike aktiviteter delegert til lokale myndigheter.

I fremtiden vil imidlertid myndighetsforholdene kunne endre seg. En viktig årsak til dette er at mange lokalsamfunn opplever behov for nye inntektskilder fordi inntektene fra primærnæringene svikter. Vi ser allerede at flere innen næringene er i ferd med å orientere seg mot nye markeder knyttet til ulike former for friluftsliv. Et tegn på dette er opprettelsen av mastergradsstudiet i utmarksbasert næringsliv ved Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås.

Samtidig er det ikke gitt at statlige subsidier til bl.a. landbruket vil bli opprettholdt på samme nivå som i dag. For at lokalsamfunnene skal kunne overleve kan det derfor være at den enkelte kommune (eller annen lokal beslutningsmyndighet) må få økt myndighet til å beslutte over arealbruk og til å regulere ulike ferdselsformer og aktiviteter. På den måte vil de kunne få best mulighet til å utvikle næring som er tilpasset lokale forutsetninger og initiativ.

Som et ytterpunkt kan vi tenke oss at all beslutningsmyndighet er fordelt til den enkelte kommune, og at det dermed ikke finnes noen overgripende og helhetlige rammer for forvaltningen av norsk natur.

Hva etterspør brukerne av norsk natur?

Den andre store usikkerheten scenariene er bygget rundt er i hvilken grad brukerne av norsk natur vil etterspørre tilrettelagte aktiviteter. Med det mener vi aktiviteter der en (kommersiell) aktør f.eks. planlegger ruten som skal gås, stiller med guide og nødvendig utstyr, sørger for eventuell opplæring i teknisk utstyr etc.

Den tradisjonelle bruken av norsk natur har i stor grad vært basert på at man selv planlegger turen og bringer med seg det man trenger av utstyr. Likevel har vi gjennom de siste 20 årene sett at stadig flere søker til aktiviteter som er tilrettelagt for dem, f.eks. en guidet fjelltur eller ved å rafte i Sjøa. Et viktig spørsmål blir hvorvidt denne trenden vil vedvare, og om stadig flere vil etterspørre aktiviteter som er tilrettelagt.

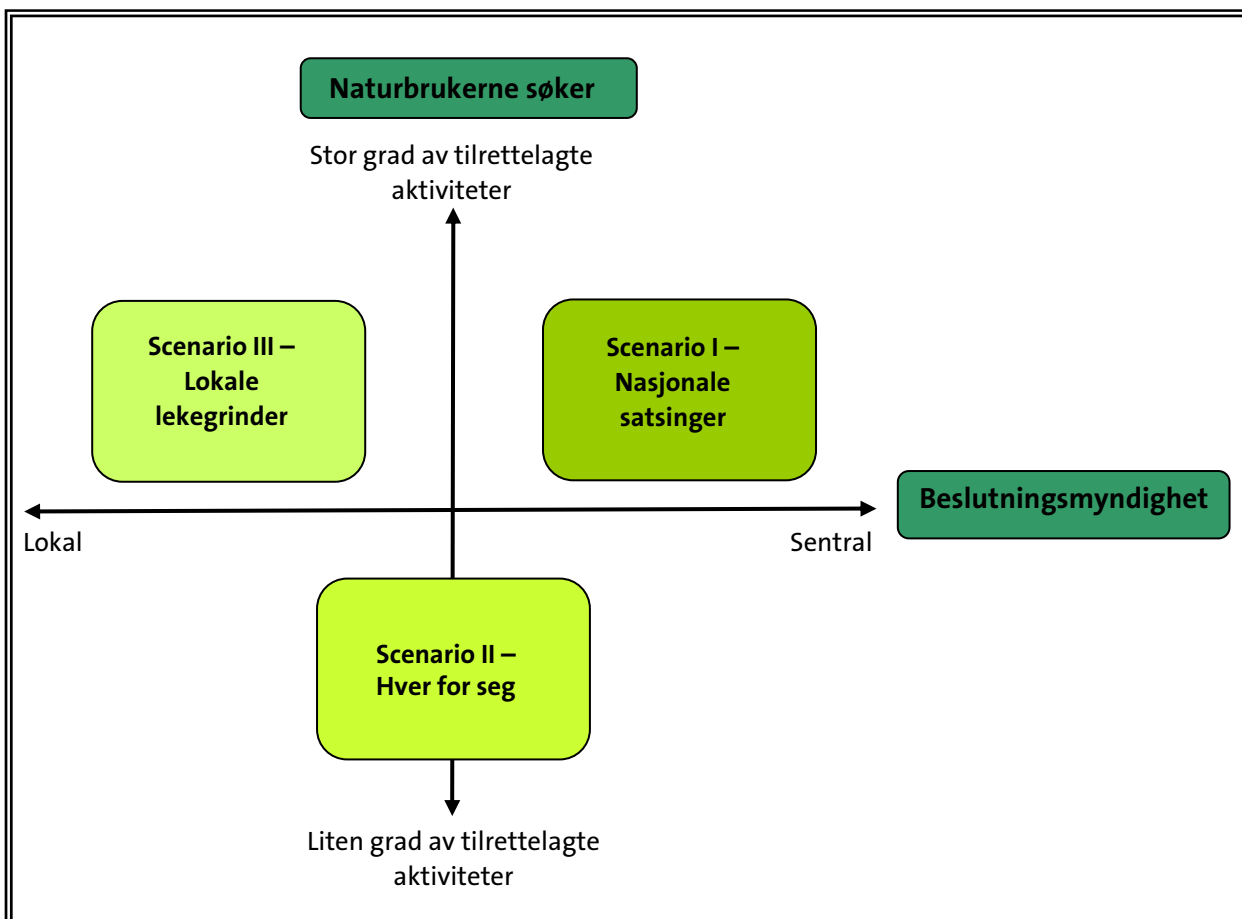
Vi vil kunne få en situasjon der en stadig større gruppe kjøpsterke personer med krav til effektiv bruk av fritiden og ønsker om "unike" opplevelser etterspør nye tilbud, samtidig som stadig flere bosatt i distriktene ønsker å utvikle næringsvirksomhet knyttet til bruk av naturen. I sum vil dette kunne bidra til en sterk vekst i tilbudet av tilrettelagte aktiviteter, og til økende kommersialisering av norsk friluftsliv.

Brukerne av norsk natur er imidlertid ikke en homogen gruppe, og vil kunne ha ulike forventninger til friluftslivet. For hvert av scenariene vil vi derfor presentere tre grupper brukere og hvordan de forholder seg til den situasjon hvert av scenariene beskriver. De tre gruppene er:

- "Tradisjonelisten": Tradisjonelisten har – som navnet sier – et tradisjonelt forhold til naturen. Han søker fred, ro og rekreasjon, han liker å planlegge egne turer, og han synes det er godt å slite litt for opplevelsen
- "Etternøleren": Etternøleren er ikke en erfaren naturbruker. Hun følger gjerne i andres fotspor, og utfordrer sjelden seg selv i naturen.
- "Den nye brukeren" ferdes på sykkel ned bratte løyper, med seil over hodet, eller brett under bena. Hun synes det er fantastisk å bruke naturen til å utfordre egne ferdigheter, være i aktivitet, og hun elsker at det hele har et preg av lek.

Scenariokrysset

Når vi setter sammen de to usikkerhetene vi har valgt å fokusere på, får vi et aksekors som danner et spennende utfallsrom for fremtiden innen bruken av norsk natur. Her spenner mulige utfall fra situasjoner som likner den vi har i dag, til situasjoner som skiller seg kraftig fra det mange vil oppleve som tradisjonell bruk av norsk natur.

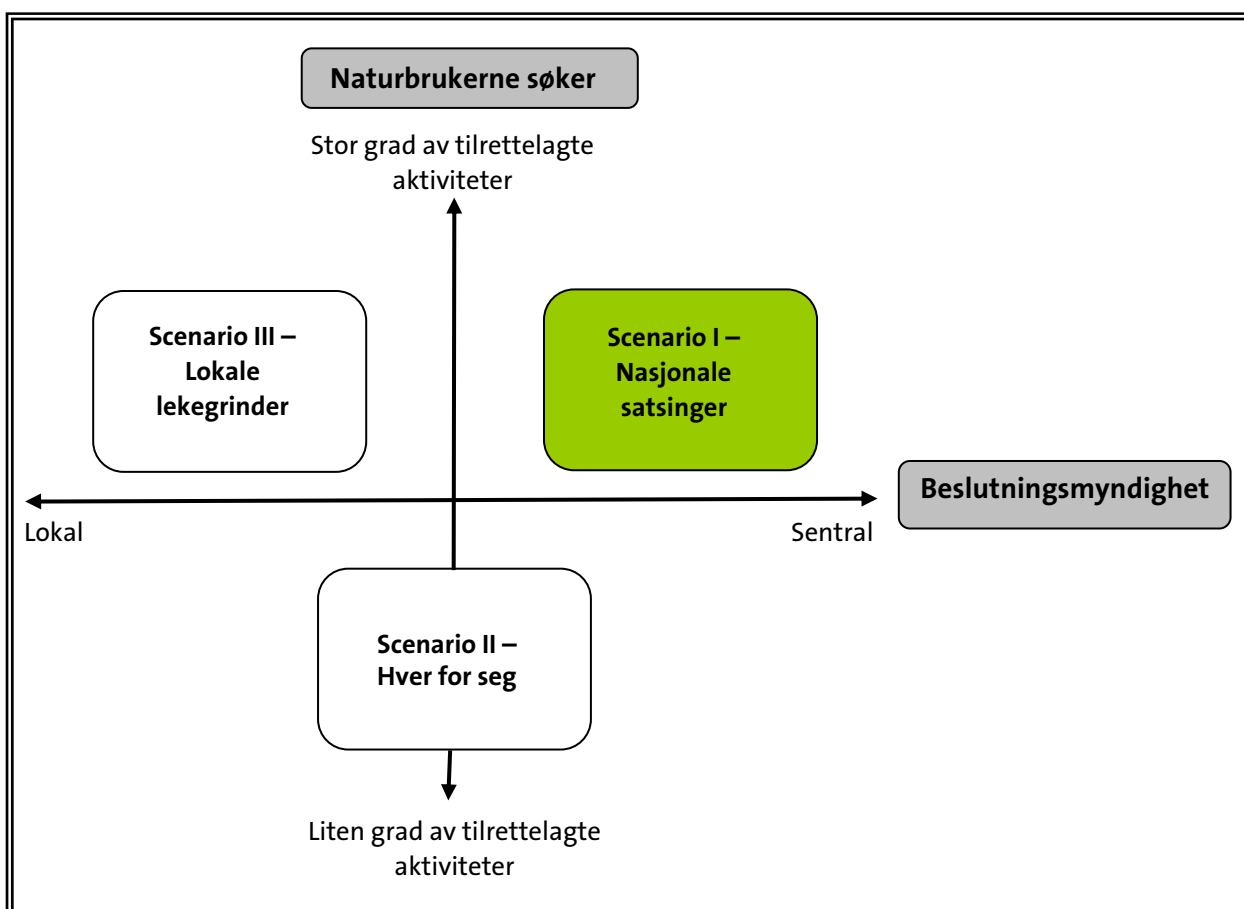
Figur 1: Scenariokrysset med de tre scenarienes plassering

Innenfor dette aksekorset har vi utviklet tre scenarier (se figur 1):

- I det første scenariet, "Nasjonale satsinger", er beslutningsmyndigheten i hovedsak sentral, mens brukerne av norsk natur i stor grad etterspør tilrettelagte aktiviteter.
- I det andre scenariet, "Hver for seg", er beslutningsmyndigheten dels sentral og dels lokal, mens brukerne av naturen i liten grad ønsker tilrettelagte aktiviteter.
- I det siste scenariet, "Lokale lekegrinder" baserer seg på en antakelse om at beslutningsmyndigheten i sin helhet er lagt til lokalplanet, samtidig som tilrettelagte aktiviteter er svært etterspurt blant brukerne av norsk natur.

Scenario 1 – Nasjonale satsinger

Dette scenariet beskriver en situasjon der utenlandske og norske brukere av norsk natur i stor grad etterspør tilrettelagte aktiviteter. Samtidig er beslutningsmyndigheten sentralisert med Miljø- og reiselivsdepartementet som øverste myndighet. Lokale myndigheter har liten innflytelse på bruken av naturen.

Figur 2: Plasseringen av scenariet "Nasjonale satsinger" i scenariokrysset

I scenariet "Nasjonale satsinger" preges Norge av tung satsning på masseturisme. Det er et "nasjonalt løft" for å få flere turister til Norge og for å stimulere nordmenn til aktiv bruk av naturen. Etableringen av kommersielle tilbud for ulike typer friluftsliv er blitt svært viktig for sysselsettingen i landet.

Det tydeligste tegnet på den omfattende satsingen er rekke store utbygginger i flere bygder. Eksempler er Trysil, Oppdal og Stryn som alle er kraftig bygget ut av tunge kommersielle aktører som arbeider med støtte og velsignelse fra nasjonale myndigheter. Her finnes et bredt spekter av tilbud til alle årets tider. Alpinanlegg, rafting, rideturer, dyresafari, naturstier, guidede turer, naturlekeland for barn osv. Kveldstilbudet er også stort. Aktivitetstilbudet er godt organisert, og de kommersielle aktørene samarbeider tett. De fleste stedene kan man kjøpe "Aktivitetspass" som gir tilgang til brorparten av de

kommersielle tilbudene på den enkelte destinasjon. Disse bygdene har fått preg av å være store fornøyelsesparker, som man besøker for å få naturopplevelser og bli underholdt. Terskelen for å komme seg ut i naturen er lav, selv om enkelte mener tilbudene er vel dyre.

I tillegg finnes det en rekke kommersielle aktører som satser på mer nisjepregede produkter, og mange av disse er knyttet til mer actionpregede aktiviteter som klatring, rafting, elvepadling, terrengsykling osv. Myndighetene har bidratt til å legge forholdene til rette ved å sette av utvalgte områder til slike aktiviteter. Det mest kjente – og kontroversielle – er ”Hurungane Ekstremisportområde”. I det mange oppfatter som indrefiletten av Jotunheimen vimler det av klatrere, syklistere, kitere, padlere og andre, og i de nybygde lokalene til Hurungane Ekstremisportsenter holder nærmere 15 kommersielle aktører hus.

For Norge som nasjon ble det fra årtusenskiftet stadig viktigere å finne nye inntekstkilder som supplement til avtagende inntekter fra olje- og gassvirksomheten. Samtidig har en rekke kommuner og lokalsamfunn søkt nye næringsveier ettersom det har blitt vanskeligere å leve av inntekter fra primærnæringene. Dessuten har etterspørselen etter tilrettelagte naturopplevelser økt jevnt og trutt i takt med økende kjøpekraft og krav til effektiv bruk av fritid i store deler av den vestlige verden. I tillegg har den økende strømmen av turister fra Russland og Kina spilt en viktig rolle, f.eks. hadde Oppdal nærmere 150.000 gjestedøgn av kinesere i 2018.

Det er utviklet en nasjonal plan for satsingen på turisme og utbyggingen av norsk natur. Planen ble vedtatt av Stortinget i 2010, og administreres nå av Miljø- og reiselivsdepartementet, som ble opprettet året etter for å få en best mulig oppfølging av planen. I tilknytning til planen er det utviklet et konsesjonssystem for utbygging og drift av større sentra for friluftsliv. I sum gir planen og konsesjonssystemet sentrale myndigheter full kontroll over hvilke områder som bygges ut, hvor omfattende utbyggene skal være, og over hvilke tilbud som finnes hvor. Også for mindre utbygginger kreves en rekke tillatelser, men når disse er innvilget er det til gjengjeld mulig å søke om betydelig støtte. Dette er myndighetenes bidrag til å stimulere til friluftsbasert næringsutvikling i Norge.

Samtidig sørger myndighetene for at utvalgte områder med viktige naturkvaliteter vernes for utbygging. Dermed ivaretas viktige naturområder, og de som fortsatt ønsker å ferdes i naturen på eget initiativ har områder hvor de kan gjøre dette.

Næringsutviklingen knyttet til naturbruk er betydelig, og næringsaktører fra forskjellige bransjer samarbeider tett for å gi best mulige tilbud til kundene. F.eks. eier selskapet Trysil Adventure Tourism Management et større antall fly som transporterer turister fra store deler av verden direkte til Gardermoen lufthavn og videre med buss til Trysil. Selskapet har også en rekke hoteller i ulike prisklasser, og et bredt tilbud av ulike friluftaktiviteter.

Selv om myndigheten forsøker både å støtte utbygginger og å verne viktige naturområder, er ikke situasjonen konfliktfri. De store utbyggene gir betydelige inntekter til de berørte kommunene, og mottas med åpne armer av svært mange. Men samtidig endres bygdene karakter. Utmark nedbygges og landskapet omformes. Det blir lite igjen av opprinnelig næring, og det er f.eks. svært vanskelig å se at tømmerfløting og skogsdrift en gang var viktig for Trysil. Derfor ønsker ikke alle utviklingen velkommen. Flere velger å flytte fra de største satsingsområdene til bygder der natur og næringsstruktur er mer slik den en gang var.

Flere kommersielle aktører klager over begrenset handlingsrom for å utvikle sine produkter. De mener myndighetenes kontrollfunksjon fratar dem nødvendig frihet og fleksibilitet.

Foto: <http://alavigne.net/newHomePage/Outdoors/TripReports/ViaFerrata/index.jsp>

Samtidig er myndighetene under press fra naturvernorganisasjoner som mener myndighetene er for liberale i sin godkjenning av nye utbygginger og gjør for lite for å verne den norske naturen. Naturvernerne peker på at mange av utbyggingene får tilnærmet irreversible konsekvenser for naturen, og at de samlede virkningene for flora og fauna er usikre og uoversiktlige. I tillegg mener enkelte at vi er i ferd med å selge nasjonal arven og totalt endre nordmenns syn på naturen. Norge som landet med uberørt natur og frisk luft er i ferd med kun å bli et vagt minne.

Det finnes dessuten bygder der situasjonen er lite rosenrød. Dette er gjerne bygder som ikke har spesielle naturkvaliteter å by på. De er lite attraktive for kommersielle aktører, og faller utenfor de store nasjonale satsingene. Samtidig er det vanskelig å få tillatelse til aktiviteter som ikke er avhengig av spesielle naturkvaliteter, slik som motorsport.

Som følge av de store satsingene er både natur- og reiselivsfaglig kompetanse høyt prioritert. Sentrale myndigheter og de øvrige ledd i miljø- og naturforvaltningen innehar betydelig kompetanse til å overvåke og vurdere virkningene av ulike former for bruk av naturen. Samtidig har det gjennom flere år vært en bred satsing på å øke den reiselivsfaglige kompetansen, og både sentrale myndigheter og en rekke kommersielle aktører er svært kompetente.

Sikkerhet er satt i høysetet, og det offentlige har det overordnede ansvaret for sikkerheten til personer som ferdes i naturen. Skal du for eksempel klatre i en nasjonalpark kreves det dokumentasjon av kunnskap ("bratt kort") og det stilles krav til godkjent utstyr. I områder tilhørende private utbyggere forvaltes dette av eieren, men staten holder oppsyn med om rutiner for sikkerhet er bra nok.

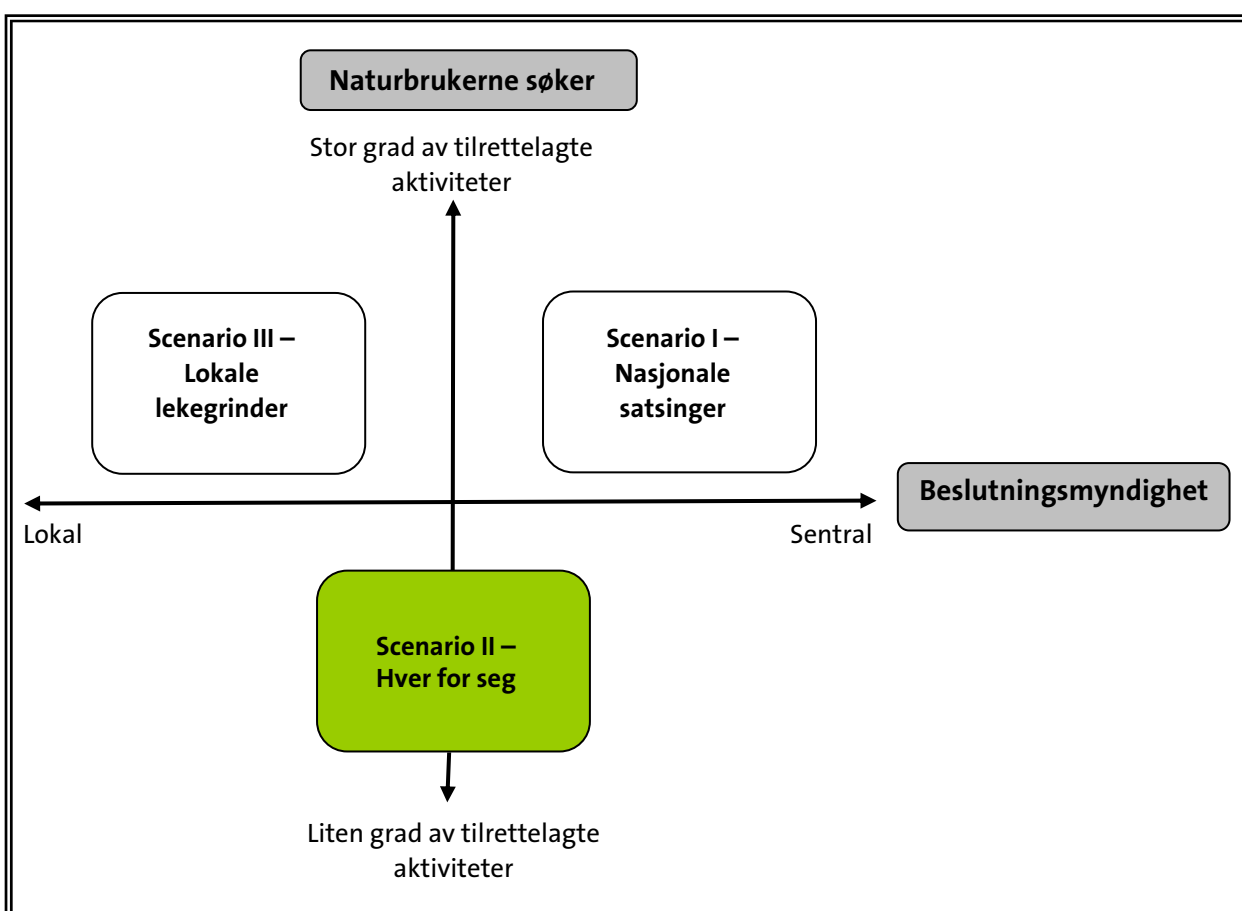
Naturbrukernes syn i scenario 1

”Tradisjonlisten”, ”Etternøleren” og ”Den nye brukeren” opplever situasjonen i dette scenariet svært ulikt:

- *Tradisjonlisten:* Tradisjonlisten er ikke noen stor kjøper av kommersielle tilbud. Det betyr ikke at han nødvendigvis er prinsipielt imot at naturen kommer kommersialiseres, men han er kritisk til de konsekvenser kommersialisering og tilrettelegging har for folks forhold til naturen og for den belastning det representerer for flora og fauna. Tradisjonlisten er derfor svært glad for at den nasjonale planen sikrer at enkelte områder vernes for kommersiell utvikling.
- *Etternøleren:* Kommersialiseringen bidrar til at etternøleren etter hvert ser de mange måtene hun nå kan oppleve naturen på. Hun synes det er helt greit at naturen har fått preg av å være en vare, der hun kan kjøpe opplevelser, frisk luft etc. Kommersialisering og tilrettelegging gjør at hun kan oppleve naturen men samtidig ha tilgang på den assistanse hun føler behov for og unngå unødig risiko. Mange etternølere har dessuten begrenset kompetanse om naturen, og liten erfaring med å ferdes i den på egen hånd. Derfor er det fint at utøvere av friluftsliv ikke trenger å være særlig kompetente, de kommersielle aktørene stiller med utstyr og gir kundene nødvendig opplæring. I sum er etternøleren den som føler seg mest hjemme i dette scenariet, og dette er den største og raskest voksende gruppen naturbrukere.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren synes mange av de kommersielle tilbudene er for ”kommerse”, med for mange mennesker, for strengt fokus på sikkerhet, og for få muligheter til å utfordre seg selv. Det skal gjerne være stille, spennende og unikt på en og samme gang! Den nye brukeren er derfor ikke en hyppig kunde hos de kommersielle aktørene, selv om enkelte av de mer nisjepregede produktene er spennende.

Scenario 2 – Hver for seg

Dette scenariet beskriver en situasjon der naturbrukerne i liten grad etterspør tilrettelagte aktiviteter, og foretrekker å planlegge og gjennomføre sin naturbruk i egen regi. Myndigheten til å regulere arealbruk og aktiviteter er delt mellom lokale og sentrale myndigheter. Sentrale myndigheter har et overordnet ansvar og bestemmer hovedretningslinjer, men betydelig myndighet er delegert til myndighetsorganer på lokalplanet.

Figur 3: Plasseringen av scenariet "Hver for seg" i scenariokrysset

I scenariet "Hver for seg" likner bruken av norsk natur mye på det vi så ved årtusenskifte. Det "tradisjonelle" friluftslivet har vunnet frem, noe svært mange nordmenn er tilfreds med. Å ferdes i naturen på egne premisser og i eget tempo er for mange synonymt med det gode liv.

Norge er fortsatt landet som forbindes med frisk luft og uberørt natur. Dette er det viktigste salgsargumentet for en turistnæring som har forandret seg lite de siste 20 årene. Antallet utenlandske turister til Norge har hatt en jevn men begrenset økning, men de fleste turistene er her kun en kort tid, og det er ingen omfattende næringsaktivitet knyttet til tilrettelegging av ulike friluftaktiviteter. En stor andel av de utenlandske turistene kommer

hit i regi av utenlandske turistoperatører, som dermed også tar brorparten av den økonomiske gevinsten.

Samtidig har trenden med "nye brukere" av naturen vedvart siden årtusenskiftet. Som alltid opplever enkelte aktivitetsformer mer kortvarige og motepregede glansperioder, mens andre har holdt stand eller vokst jevnt. Kiting er et eksempel på det førstnevnte. Salget av kiter ble tidoblet fra 2006 til 2009, men fire år etter var det tilbake til utgangspunktet. Terrengsykling har imidlertid økt jevnt og trutt og blitt Norges mest utbredte mosjonsaktivitet. I "Langs Jæren" – siden 2013 Norges største og mest populære sykkeløp – deltok det i 2017 23.460 syklister.

De kommersielle tilbud som finnes er i hovedsak forholdsvis eksklusive og rettet inn mot kjøpsterke turister fra inn- og utland. Her er det lagt vekt på å presentere det beste av norsk

Foto: Illustrasjonsfoto/Microsoft Clip Art

natur, mat og kultur, og å presentere Norge som en frihavn i en ellers hektisk og forurenset verden. Det som finnes av reiselivsfaglig kompetanse er samlet hos de kommersielle aktørene, og de sentrale myndigheter gjør lite for å stimulere utviklingen av dette kompetanseområdet. En bransje som imidlertid har vokst er utstyrsleverandørene. Folk som ferdes i naturen stiller stadig større krav til utstyret, og økt kjøpekraft har gitt tiltagende omsetning av teknisk utstyr og bekledning.

Fraflytting av bygdene er et stort problem. Kombinasjonen av lav etterspørsel etter tilrettelagte aktiviteter, delvis nedbygging av landbruket og en viss statlig grensesetting for akseptable friluftaktiviteter, har ført til at mange finner det svært vanskelig å livnære seg i bygdene. De velger derfor å flytte inn til regionale sentra og til storbyene, og det er en kraftig netto fraflytting fra bygde-Norge. Mange bygder likner på de svenske "glesbygdene". Kulturlandskapet slik vi kjenner det er i ferd med å gro igjen.

Det finnes imidlertid unntak fra denne trenden. Fra omkring årtusenskiftet har en liten men økende gruppe europeere flyttet til Norge og bosatt seg på landsbygda. Dette er mennesker som er lei av å bo trangt og som ønsker å leve nærme naturen. Trenden forsterket seg fra 2005 og utover ettersom mange også ønsket å bo i det oppfatter som trygge områder. I Norge har de funnet sitt eldorado. I flere bygder har deres innflytting bidratt til en revitalisering, og til at fastboende nordmenn har valgt å bli boende.

Bygda Utsteinvik på Helgelandskysten er det mest kjente eksemplet. I 1995 hadde bygda 79 fastboende og så ut til å ende som så mange andre norske bygder, en spøkelsesbygd med gjennomsnittlig alder på de bofaste på nærmere 70 år. I løpet av de første tre årene etter årtusenskiftet flyttet imidlertid syv tyske og tre nederlandske familier til bygda. Etter en stor reportasje i fire deler på National Geographic Channel i 2007 fikk kommunen ikke mindre

enn 1200 henvendelser om mulighetene for å bosette seg i bygda, og i løpet av snaue fire år fikk bygda 283 nye innbyggere. De nye innbyggerne har bidratt sterkt til ny næringsvirksomhet, primært knyttet til utvikling av eksklusive produkter fra havet.

Selv om enkelte bygder blomstrer, er likevel den generelle trenden i dette scenariet at det er mye konflikt og uforløst spenning. Et problem knytter seg til kommersielle aktører som ønsker å utvikle tilbud, men som enten får nei av myndighetene på grunn av konsekvensene for naturen, eller som ikke finner kjøpere til produktene sine. Dette har ført til et tiltagende press mot norske myndigheter for å bidra til utbyggingen av kommersielle tilbud, og til å stimulere etterspørselen etter disse. Mange mener myndigheten her gjør en alt for dårlig jobb, og stilltiende aksepterer konsekvensene i form av arbeidsløshet og fraflyttingene fra bygdene.

Samtidig har den manglende etterspørselen etter tilrettelagte aktiviteter og nasjonale myndigheters overordnede kontroll med bruken av naturen ført til at mange mener at hensynet til miljøet er satt over behovet for næringsutvikling og over ønsket om å få flere mennesker ut i naturen. Heller ikke dette er ukontroversielt.

I tillegg er det stor uenighet de politiske partiene imellom. Mens noen ønsker en nyorientering med massiv satsing på å kommersialisere bruken av norsk natur, ønsker andre å opprettholde den eksisterende naturbruken. Situasjonen blir ikke bedre av at ansvarsforholdet mellom sentrale og lokale myndigheter synes uklar. Mens mange lokale myndigheter mener de sentrale myndigheter må ta et hovedansvar for å stimulere næringsutvikling i distriktene, mener sentrale myndigheter at utfordringene knyttet utviklingen av lokalt næringsliv primært må løses lokalt. Det er uansett klart at den det på det politiske plan gjøres lite for å endre bruken av norsk natur og for å stimulere næringsutvikling.

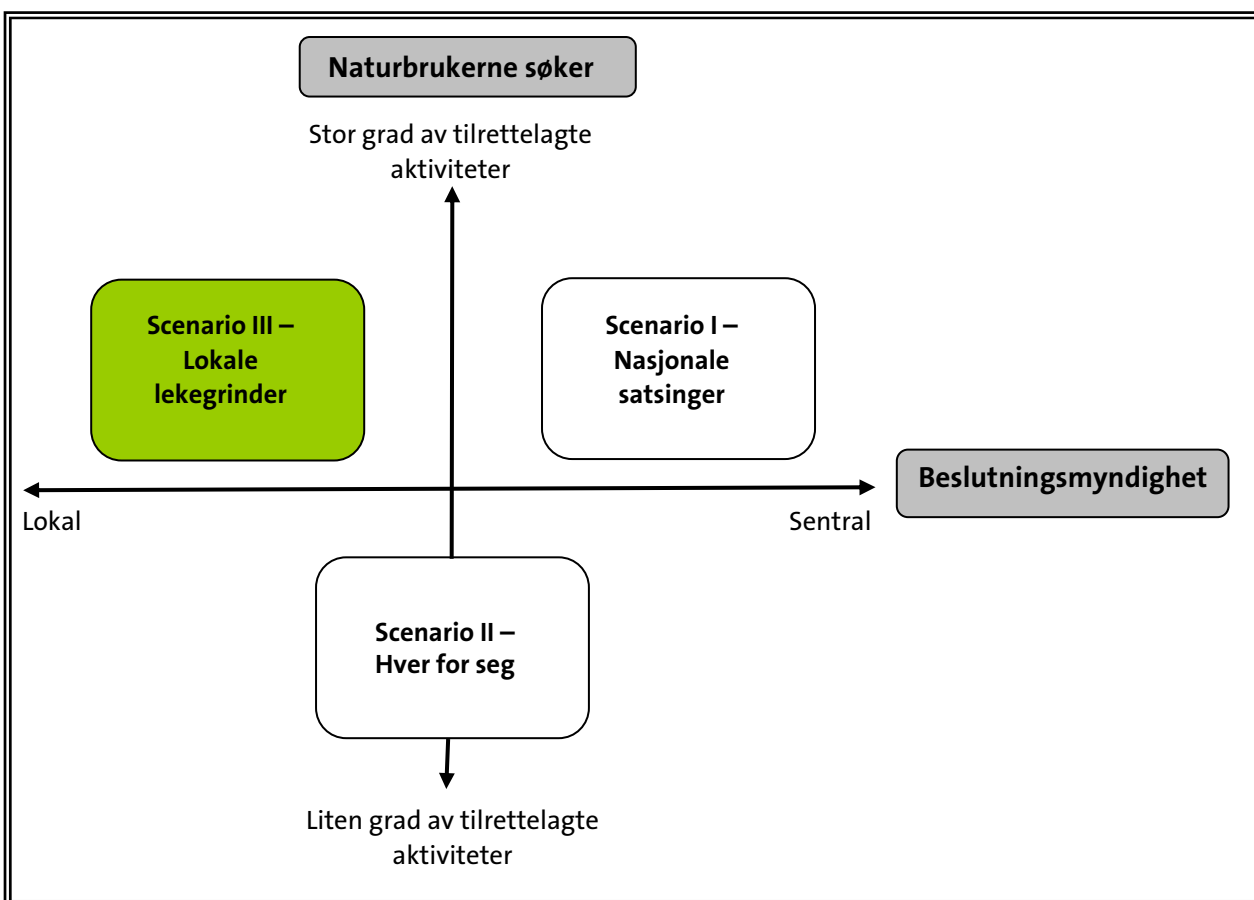
Den naturfaglige kompetansen er delt mellom sentrale og lokale myndigheter. En rekke kommuner plages imidlertid av dårlig økonomi, og som en følge av dette prioriteres slik kompetanse ned.

Naturbrukernes syn i scenario 2

- *Tradisjonlisten:* Tradisjonlisten er vant til og liker å planlegge egne turer og å ordne seg på egen hånd. Han er en kompetent bruker av naturen, og dette er på det nærmeste en forutsetning for å være aktiv utøver av friluftsliv i dette scenariet. I tillegg synes etternøleren det er godt at kommersialiseringen ikke går for langt. Han finner seg derfor godt til rette i dette scenariet.
- *Etternøleren:* Etternøleren utgjør ingen stor gruppe i dette scenariet. Hun er verken særlig kompetent eller erfaren bruker av naturen, og har høy terskel for å drive med friluftsliv. Når hun må ordne det meste selv, vil det ikke stimulere henne til økt bruk av naturen. Det begrensede omfanget av kommersielle tilbud er en barriere mot at etternøleren blir en mer aktiv naturbruker. Hun forblir i byen og ofte på sofaen, og det går sjelden en uke uten at det er store avisoppslag om den negative utviklingen i helsen til majoriteten av nordmenn.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren er vant til å ordne seg selv, og er som tradisjonlisten en kompetent utøver av friluftsliv. Hun liker dessuten muligheten til å kunne oppsøke ulike steder for å bruke naturen slik hun ønsker. En viss fragmentering av naturforvaltningen er derfor et gode for den nye brukeren. Hun synes dessuten at det er fint at naturbruken ikke er for kommersialisert, og at lek, spenning og stillhet gjerne kan gå hånd i hånd. Den nye brukeren finner seg derfor godt til rette i dette scenariet.

Scenario 3 – Lokale lekegrinder

Situasjonen i scenario tre skiller seg sterkt fra den vi kjenner i dag. Brukerne av norsk natur etterspør i stor grad tilrettelagte aktiviteter, samtidig som beslutningsmyndigheten knyttet til forvaltning og bruk av naturen i sin helhet ligger på lokalplanet. Det betyr at de lokale myndigheter har full frihet til å fatte vedtak de mener passer dem best.

Figur 4: Plasseringen av scenariet "Lokale lekegrinder" i scenariokrysset

I scenariet "Lokale lekegrinder" har vi fått et svært bredt spekter av kommersielle tilbud tilpasset den enkelte kommunes ønsker og prioriteringer. Det er knapt den friluftaktivitet man ikke kan finne et eller annet sted i landet, om det så er ulvesafari, kulturvandring i Asbjørnsen og Moes fotefar, heli-skiing fra uberørte fjelltopper, eller speedbåtkjøring i trange fjordarmer. Flere steder på Vestlandet er det bygget sykkelheiser som raskt tar syklister fra havnivå opp på fjellet slik at de kan stupe ned fjellsiden i merkede løyper. I utlandet er Norge i ferd med å få ry som landet der enhver friluftaktivitet er mulig, bare du kan betale for deg. Mange sammenlikner Norge med en lekegrind for voksne: reis dit, betal og ha det gøy! En større artikkel i New York Times hadde overskriften "Norway – your own way".

Den viktigste årsakene til de omfattende endringene i friluftslivet er vedtaket i 2011 om å redusere støtten til landbruket med 80 %. Vedtaket kom som en følge av Stortingets historiske og enstemmige vedtak i 2010 om å gjøre Norge til Europas ledende kunnskapsøkonomi. Dette krevde en satsing på forskning og utdanning uten sidestykke i norsk historie, og reflekterte en erkjennelse av fremtidens næringsstruktur ville være svært annerledes enn det som preget Norge gjennom store deler av forrige århundre. For å finansiere satsingen ble midler omdisponert fra en lang rekke næringsområder, herunder landbruket. Svært mange lokalsamfunn fikk et akutt behov for å finne nye inntektskilder, og friluftsbasert næringsutvikling var en åpenbar kandidat.

Samtidig var det tydelig at fremveksten av det mange kalte "Underholdningssamfunnet" påvirket folks forventninger også til friluftslivet. Det å bli underholdt er blitt stadig viktigere for stadig flere, og kjøpsterke befolkningsgrupper i inn- og utland betaler gjerne gode penger for naturopplevelser som tidligere kun var tilgjengelige for noen få.

For mange kommuner er satsingen på tilrettelagte aktiviteter og derav følgende naturturisme redningen mot en ellers sikker avfolkning. Riktignok føler flere av dem at de langt på vei ikke har noe annet valg enn å si ja til de kommersielle produkter som utvikles, men så lever de også gode dager og samlet sett går kommune-Norge med et klart overskudd. Flere kommuner er derfor svært liberale mht. hvilke aktivitetsformer som tillates. I tillegg er mange positive til den økte selvbestemmelse kommunene nå har fått, og lokaldemokratiet er mange steder revitalisert.

Det finnes ingen nasjonale føringer for naturbruken, og derfor er det også flere steder gitt tillatelse til aktiviteter som aldri var tillatt så lenge nasjonale myndigheter hadde siste ord. I Oddefjord på Nordvestlandet ble det f.eks. i 2013 etablert et større opplevelsessenter med tilhørende løypenett for firehjulinger og motorcross i en kystfuruskog som så sent som i 2010 var underlagt et strengt vern. Rett utenfor to av de største strendene på Jæren er det senket ned en rad store betongelementer. Dermed blir bølgene betydelig høyere, og surfere fra hele verden valfarter til dette eldoradoet.

Tilgangen på vakre naturressurser har stor betydning for bygdenes utviklingsmuligheter. Her er det i ferd med å utvikle seg et visst "klasseskille". Kommuner og bygder med spektakulær natur har langt bedre muligheter til å utvikle eksklusive tilbud og ta seg råd til å være selektive i sine satsinger. Noen velger sågar å gå mot strømmen og tilby det urørte og genuine, for fortsatt finnes et segment som ønsker denne typen opplevelser.

Kommuner som ikke har så flott natur er nødt til å spille på andre ting, som for eksempel motorisert ferdsel, for å tiltrekke seg tilreisende. Enkelte lokalpolitikere mener de betaler dyrt for å få næringsvirksomhet i bygda. Ordføreren i Flatby sør for Kongsvinger sa i et

Foto: Illustrasjonsfoto/Microsoft Clip Art

avisoppslag at han følte kommunen prostituerte seg da man ga tillatelse til byggingen av landets største øvingsfelt for skyttere. Feltet dekker 10 km² tidligere jordbruksarealer, og årlig avfyres nærmere 3 millioner skudd. Støyen er ikke ubetydelig.

Mangelen på kompetanse om naturforvaltning er blitt et stort problem og et politisk brennhet tema. Det er opp til den enkelte kommune å verdsette lokale naturkvaliteter og å vurdere de miljømessige konsekvensene av ulike aktiviteter for flora, fauna og lokalbefolkning. Mange kommuner har imidlertid ikke kompetanse til å foreta denne type vurderinger, fordi de på grunn av trang kommuneøkonomi over flere år har fjernet alle ansatte med miljøfaglig bakgrunn. Dette har medført at flere naturområder av uvurderlig verdi er påført irreversible skader, samtidig som det hersker betydelig usikkerhet om de totale virkningene på norsk natur.

Konflikt innad i bygder er ikke uvanlig. I Innbygda i Østlandet (sammenslåing av tidligere Hedmark og Oppland i 2011) gikk en investorgruppe til søksmål mot kommunestyret. Saksøkerne hadde investert betydelige beløp for å utvikle bygda til et senter for økologisk gårdsturisme, men dette ble vanskelig da en annen gruppe fikk tillatelse til å anlegge en løype for motorcross som omkranset hele bygda.

Vi ser også konflikter mellom nabokommuner og -bygder. Konfliktene oppstår gjerne enten fordi de konkurrerer innen samme segment (f.eks. kultur og stillhet), eller fordi aktiviteter i en bygd/kommune kan ødelegge for en annen (tung satsing på motorisert ferdsel i en bygd, mens man i nabobygda vil fokusere på stillhet og kulturelle tilbud).

Enkelte bygder mislykkes helt med å utvikle kommersielle tilbud. Disse preges av motløshet og fraflytting, og konkurser er ikke sjelden å se. Noen få lokalsamfunn klarer riktignok å overleve på mer tradisjonelt næringsliv (primært jord- og skogbruk), men disse er heller unntak enn regelen. En gruppe slike kommuner har alliert seg og forsøker å påvirke sentrale myndigheter til å støtte dem til å opprettholde næringsgrunnlaget. De lykkes imidlertid dårlig.

Ansvarsforhold er blitt et viktig tema. Kommersiell aktører som legger til rette for det meste av naturbrukernes aktiviteter, må også bære ansvaret dersom noe skulle gå galt. Det er utviklet et helt nytt regime med kontrakter som regulerer ansvarsforhold mellom tilbyder og kjøper (dvs. naturbrukeren), og forsikringsbransjen tjener gode penger på å forsikre tilbydere av friluftaktiviteter som er kontraktsregulert.

Naturbrukerens syn i scenario 3

- *Tradisjonisten:* Tradisjonisten mistrives sterkt slik situasjonen har utviklet seg. Naturbruken har tatt en vending som på ingen måte samsvarer med hans syn på hvordan den bør være, og han finner slitasjen på naturen mange steder grotesk. Kommersialisering er greit i et visst omfang, men nå har det gått for langt. Tradisjonisten er derfor fortvilet over at det friluftslivet som tidligere ble karakterisert som "typisk norsk" er i ferd med å forsvinne.
- *Etternøleren:* For etternøleren er situasjonen i all hovedsak positiv. Det store omfanget av kommersielle tilbud med tilhørende markedsføring gjør at mange etternølere finner interessante tilbud. Terskelen for å komme seg ut i naturen er lav, og det passer etternøleren. Hun plages ikke nevneverdig av det tradisjonisten anser som kommersialiseringens uheldige virkninger. Mange kommer seg ut, og de samlede helsevirkningene er svært positive.
- *Den nye brukeren:* Den nye brukeren er splittet i sitt syn på den utstrakte diversifiseringen og kommersialiseringen av naturbruken. På en side synes hun det er positivt at det nå er forholdsvis lett å finne områder der man drive med det man ønsker uten at det bli konflikter av det. En del av de kommersielle tilbudene er også spennende, det finnes steder man virkelig kan utfordre egne ferdigheter med kvalifisert veiledning. På den annen side liker også mange av de nye brukerne å kunne holde på med sitt i fred og ro, men kommersialiseringen har ført til at det i svært mange av de best egnede områdene for ulike aktiviteter nå finnes kommersielle tilbud. Mange nye brukere er derfor i "evig" jakt etter "ubrukte" områder. Samtidig er det nå mange som driver med det som tidligere ble betraktet som litt unikt. Det er derfor en viss trend til at visse grupper brukere stadig finner opp nye måter å ferdes i naturen o på.